

3. Донишмандлик

Ўзбек халқининг улуғ шоири Алишер Навоий ижодига Ф. Гуломовнинг ҳурмат, ихлос чекмас эди. Дадам А. Навоийнинг ижоди, ҳаётига таллуқли унинг замонадошлари ёзб қолдирган кўпгина таркибий китобларини мутлаво қилгилар. Улуғ шоирнинг қанчадан-қанча байт, рубоий, газалларини ёддан билар эдилар.

3. Донишмандлик

Китобнинг кирмаган ўзбек эллада хонадон йўқдир, Рубоий куйларинг ёд билмаган бир жонажон кўйдир, Етуқ авлодларингидир илау донишли, тўмон йўқдир, Башар таркибини юз бор ўқи, бундай замон кўйдир, Кўйилларини эриштириб маърифатдан мохитоб айлаб.

Афғонистон сарфарида қайтган, дадам «Хом мусалло», «Тахти сафар» эсдалин мақолавларини эздилар. Алишер Навоий газалига болган «Тўн мла томи мухаммаси эса ўзбек шеъринида арзу вазида битилган дурдона асарлардан биридир. Дадам форс, араб, туркий тилларда бемалоқ ўқур, сўзлаша билар эди. Шу сабабли бу тилларда ёзилган асарларнинг ўзбек тилига асл нусхаларини таркима қилиб берар эдилар. Фирдавсий, Низомий, Жомий, Алишер Навоий, Фузूलий, Машраб, Мунис, Комил Хоразмий, Оғаҳий, Атоий, Муқимий, Фурқат, Аваз Этар каби классик шоирлар жодидини кунт билан ўрганиб, халққа маълум бўлмаган қирраларини очиб, кўпгина илмий ишлар яратган эдилар.

Дадамнинг машур Бобораҳим Машраб ҳақидаги асар бу секинор шоирнинг номига доғ тушрадиған бозъи ангиллаш-мовчиликларини ойдиллаштиришга ёрдам берди. Кўпгина илмий ишлар катнажсада ўтмишда икки Машраб бўлганлиги, бири Бобораҳим Машраб—дин, бидъатга қарши, иккинчиси Мулларўзи, яъни Машраб Сониқ таваллус билан шеър эзиб, динин тарғиб қилган ва Бобораҳим Машрабдан 40—50 йиллар кейин яшаб ижод этган шоир бўлганлиги аниқланди.

Бобораҳим Машрабнинг диндорлар,

буясам: — Нима деб айтибди,— дордим бесабрлик қилди.

— Сен яхши киз бўлар экансан, мен сени жуذا яхши қўришимни эзипти,— деб пешонамдан ўшб кўйиб кулар эдилар.

Мен дадамнинг гапларига ҳайрон қолди:

— Бу шоир ҳам сизнинг дўстингизми!— деб сўрадим.

Дадам эса:

— Ҳа, албатта, у меннинг энг яхши дўстим, устозим,— дердилар. [Бу китобини Бедил ёзганлигини, у биздан бир неча асарлар аввал яшаб, ижод этганини мен ўша килларда билмас эдим]. Дадамнинг ўйчан бўлиб қолганини кўриб, бу гап ростлигига асло шубҳа қилмасдим.

Бедилнинг китоби бир жиҳатдан ўзининг катталлиги билан, бир жиҳатдан эса ўқиб-маганимиз сабабидан бизга сеҳрли бўлиб туюларди. Дадам биор нарсадан хурсанд бўлганлариде ҳам, хафа бўлганлариде ҳам мана шу китобни ўқир эдилар. Бедилхонлик вақтларида бу улуғ шоирнинг кўпгина газалларига муҳаммас боллашар экану негидир уларни ёзиб қўймас экан. Лекин дадам машур «Соғинми» шеъринда: Тоғ отар чоғида жуذا соғиниб, Бедил ўқир эдим, чида офтоб, Лойқа тейлотлар чашмада тинди, Пой-покиза юрак бир қатра сиймоб,— деб Бедилни ҳар гап ўқинлариде қўнгиб офтобни чарқаб кеттишимни, унда кўр-тавлари иш ўриб, дилнин покизе тавиллар чулганини гўял яқрик мисраларда ифода қилганлар. «Бизнинг уйга кўнб ўтмиг, дўстларимиз» шеъринда ҳам шундай мисралар бор.

Бедил асарларини дадам кўп тилга

олардилар. Бир мақолаларида «Мирзо Абдулқодир Бедилнинг кўп байтлари ўз фалсафий мазмуни билан жуذا катта бир бадиий асар бўларли маънони қарароб олади» деб ёзгандилар. Дадам Бедилнинг фалсафий фикрларини мохитатини катта донишмандлик билан жуذا теран ҳис этар, ундан илҳом, маънавий озиқ олардилар. У кишининг йиларида ҳам, гап-сўзлариде, ҳазил-мутойибалариде, ўқир мушоҳадалариде мен шундай донишмандлик ҳазилларини кўргандай бўлардим.

Бедилга, устоз даҳосига дадамнинг ҳурматлари, меҳрлари шунчалик эдики, пировардида дадам у улуғ зот номини укамга қўйдилар ва ун ҳаминша Бедилноа севдилар. Дадамдан сўнг «Куллиёт Бедилни арақлаб юриб, қатлари орасидан анчагина қизқарлик газаллар, болаларнинг тўнган йиллари, муҷаллари ёзилган қозғ парчалари, ноёб расмларни топиб олди. Улар орасиде Булгановчининг хотирларидан кўчирилган бир арақ қозғ ҳам бор эди. Унда жуذا қизиқовчаннинг баёни— Лев Николаевич Толстойнинг Тулага бадедга қилган Абдул Лоҳин билан сўз-батларига таллуқли гаплар бор эди. Бу хотирлар дадамга нима учун керак бўлганини биллолмадим. Балки улуғ рус ёзувчисининг оқдй бир ўзбек кишига бўлган меҳрибончилиги, уларнинг ҳамфикрликларини яна бир ақойиб шеърининг яратилишига сабаб бўлиши керакми... ики билсин!

Бедилнинг ўша китоби зарварларини кидан бир донга қурган, кимдандир олганга ён кимгадир тақдим этилган қиниғул чқиди. Биз уни Бедилдек улуғ сиймога Фафур Гуломдан гулчамбар деб қабул қилдик.

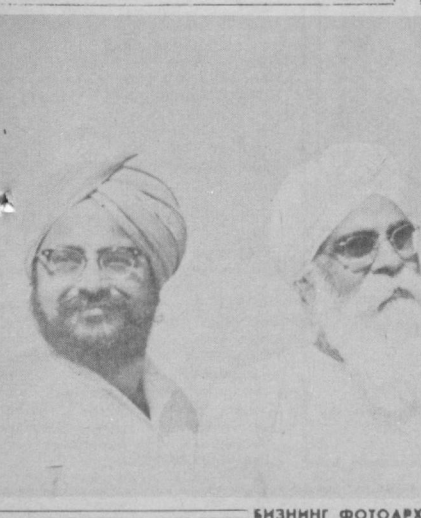
— Бутуниттифок баҳорги йўл ҳаракати хавфсизлиги кўриқларида де шитрок этиш анъана бўлиб қолди. Бундай тадбирларнинг ўтказилиши яхши натижа бермоқда. Авариялар сони камайдя, ҳайдовчилар ва кўловчилар қондага амал қилишади. Ҳаракатланиш учун баҳорда тезликин ошириш имкониети вужудга келади. Шу боисдан ҳам кўриқ кўнлариде автомобилларини «елдириб» ҳайдаш ишқибозларини аниқлаш муҳимдир. Биз назорат-ўлчов аппаратларини ердимида йўл ҳаракати қондаларини бузган ҳайдовчиларини аниқлаш бўйича қатор тадбир ўтказиши ва рейдлар уюштириши режалаштириб қўйдик.

Аваллари бўлгандек, бу сафар ҳам авариясиз ишлаш илгор тажрибасини оммалаштириш, ҳаракат қондасини пропаганда қилиш, шитрокчилар ўртасида профилактика ва тарбиявий ишларни олиб боришга катта аҳамият берилди.

Баҳорги кўриқ пайтида Давлат автомобил инспекцияси бошқармасининг ходимлари шаҳардаги мактаб ва мактабга тегишли болар муассасаларда йўл ҳаракати қондаларини бўйича лекция ва сўх-батларда Давлат автомобил инспекцияси бошқармасининг ходимлари йўл-транспорт тасодуфларининг сабаблари ва уларнинг олдини олиш чораларини, ҳаракатни ташкил қилишдаги янгиликлар ҳақида сўзлаб беришади.

Умуман олганда Бутуниттифок баҳорги кўриқининг муваффақияти катта ва мураккаб. Биз, Давлат автомобил инспекцияси ходимларини шунини нқоҳатда истар эдикки, энг талабчан имтиҳон қилувчи ҳам ҳаракат қатнашчилари бўлган ҳайдовчилар ва йўловчилар, катталар ва ёшларга ҳам йўл ҳаракати интизомини учун «беш» баҳо қўйсин.

О. КОЛЬЦОВ.

Атоқли шоиримиз Фафур Гулом кўлаб тарақ қийпарвар хорикий мамлакатлар адиллари билан ҳам муштаҳам дўстлик алоқалари болган эди. Уларнинг кўпчилиги шоир хонадонининг азиз меҳмон болган.

СУРАТДА: Фафур Гулом ўз меҳмонларини—ҳинд адиллари Гурбаш Синг ва Навтеж Сингх билан (1961 йил).

—2—

А. Навоий даҳосига эътиқодларини баландлиги туфайли шоир ижодига онд бир қатор мақолапар ёзганларини, улар адабиётшуносларимиз томонидан кўп бор эътироф этилган.

А. Навоийнинг 500 йиллик юбилейига тайёргарлик борарди. 1939 йил дадам улуғ шоирнинг шоҳ асарларидан ҳисобланган «Фарҳод ва Ширин»ни нашрга тайёрлаётганлариде ундаги ҳар бир сўз, ҳар бир мисрани чуқур ўрганган эканлар. Эсимда, 1961 йил уйимизга ҳиндистонлик шоир Гурбаш Синг ва унинг ўғли ёзувчи Навтеж Синглар меҳмон бўлиб келишган эди. Дадамлар улар билан таркимон орқали гапиршсалар-да шеърларини форс, араб тилларида ўқирдилар. Улар озми-кўпми форс тилини тушуниша керак, ҳар бир байтнинг алоҳида диққат билан эшитиб, дадамнинг хотира ҳофизасидан ҳайратга тушганини таркимонга мълум қилишарди. Ушунда дадам Саъдий, Қофиз, Умар Хайём ва бошда шоирларнинг илгарини биз эшитмаган газалларини ёд айтиб таркима ҳам қилиб берардилар. Уша сўзларда дадам улар билан А. Навоий ижодининг адабий меросининг умумий аҳамияти ҳақида узоқ гаплашишган эдилар. Навоий қабрини зиёрат қилиш, тоқи болларини кўзларига суртиш орузида эканлигини айтиб улуғ шоиримизнинг ўтган асарларда кўчирилган ноқир асарларини уларга кўрсатганди.

Эндилкида ўша ноёб китобларни қайта арақлар эканман, унинг зарварларини орасидан дадамнинг Афғонистон сафарига онд фотосуратларига кўнм тушиб, ўша воқеалар ҳақидада қайта қонланади.

Дадамнинг улуғ Алишер Навоий қабрини зиёрат қилиш орузи 1964 йилда ушалди. У киши Афғонистон сафаридан жуذا катта таассуротлар билан қайтилар. Бизлар унинг Ҳиротда ёзилган «Алишер Навоий қабри устида» шеърининг биринчи ўқувчилари бўлдик.

Диллим равшанлигини ҳиссини йўлда офтоб айлаб, Мезоринг бошда турмақкадурмен сарҳисоб айлаб.

—3—

Духиймиз буюқ шанабалида туғилган кўтараниклини чуқур тағдил этиб, коммунистик меҳнат қирраларини илмий ҳаракатларини илмий ҳаракатлар берди. Иجتимоий меҳнатнинг креплостнойлик йўсинида ташкил этилиши калтак зарби билан тутиб турилган интизом асосида қурилган эди. Иجتимоий меҳнатнинг инкантилистик йўсинида ташкил этилиши оқликка асосланган интизомга суянади. Иجتимоий меҳнатнинг коммунистик йўсинида ташкил этилиши учун биринчи қадам социализм бўлиб, у эрини ва онгли интизомга асосланади, деб кўрсатган эди у.

Ҳаёт кўртаклардан бошлангани каби коммунистик меҳнат илк кўртакни ҳам кичик,

—4—

сўфио шайхларининг кирдиқорларини фоз этивчи шеърлари оқдй халқ ўртасида катта муваффақият қозонган эди. Бу аса диндорлар оўрбига пугур этиказарди. Шу сабабли улар Бобораҳим Машрабнинг оўрбисини тўқини мақсадада, иккинчи Машраб шеърларини айтилаб кибкор шоирнинг шеърларига қўшиб юборишган. Уша даврга мансуб кўпгина кўнвалларини кўздан кечириб, дадам катта донишмандлик билан шу илмий асосланган ҳулосага келган эдилар. Бу кашфийт адабиётшунослигимизда катта янгилик бўлди.

Дадамнинг хотира қувватлари ҳам жуذا кучли эди. Эсада тутиш қобилиятлари ахши бўлганда коммунистик шоирга айланган эдилар. Етоқхоналаридеги хонтехта устида тунарлар ўқийдиган ҳар хил китобларни турар эди. Улардан бири ҳозирги замон мединчасига онд бўлса, бири фириванлар ҳаётига таллуқли эди.

Мен эсимни таинганимдан, то уларларини сўнгигача шх столи устида Мирзо Абдулқодир Бедилнинг қизил чарм муқовали катта биз болалар кўтариши қийин бўлган: «Куллиёт Бедил» китоби турар эди. Ешлигимда ҳам, кейинроқ ҳам мен шу катта китобда инмалар ёзилган экан, деб хел сўраб эдим. Дадам нега ҳар доми ун кўлдан қўймай ўқийдилар, деб ўйлаганим ўйлаган эди. Бу китоб мазмунини айтиб беринг, деб дадамнинг ҳол-жойларига қўймасдим. Шунда дадам:

— Бирор арақини ўзинг оч, бармоқини қўйган ерининг кўрсатсанг, уша жойини ўқиб сенга маъносини айтиб берман,— дердилар ва мен арақини очиб кўрсатган жойидан у ёқини ёддан ўқиб кетардилар. «Едимдан кўтариламанки», деб ўзларини синов кўраб ҳам шеклики, мен

—5—

буясам: — Нима деб айтибди,— дордим бесабрлик қилди.

— Сен яхши киз бўлар экансан, мен сени жуذا яхши қўришимни эзипти,— деб пешонамдан ўшб кўйиб кулар эдилар.

Мен дадамнинг гапларига ҳайрон қолди:

— Бу шоир ҳам сизнинг дўстингизми!— деб сўрадим.

Дадам эса:

— Ҳа, албатта, у меннинг энг яхши дўстим, устозим,— дердилар. [Бу китобини Бедил ёзганлигини, у биздан бир неча асарлар аввал яшаб, ижод этганини мен ўша килларда билмас эдим]. Дадамнинг ўйчан бўлиб қолганини кўриб, бу гап ростлигига асло шубҳа қилмасдим.

Бедилнинг китоби бир жиҳатдан ўзининг катталлиги билан, бир жиҳатдан эса ўқиб-маганимиз сабабидан бизга сеҳрли бўлиб туюларди. Дадам биор нарсадан хурсанд бўлганлариде ҳам, хафа бўлганлариде ҳам мана шу китобни ўқир эдилар. Бедилхонлик вақтларида бу улуғ шоирнинг кўпгина газалларига муҳаммас боллашар экану негидир уларни ёзиб қўймас экан. Лекин дадам машур «Соғинми» шеъринда: Тоғ отар чоғида жуذا соғиниб, Бедил ўқир эдим, чида офтоб, Лойқа тейлотлар чашмада тинди, Пой-покиза юрак бир қатра сиймоб,— деб Бедилни ҳар гап ўқинлариде қўнгиб офтобни чарқаб кеттишимни, унда кўр-тавлари иш ўриб, дилнин покизе тавиллар чулганини гўял яқрик мисраларда ифода қилганлар. «Бизнинг уйга кўнб ўтмиг, дўстларимиз» шеъринда ҳам шундай мисралар бор.

Бедил асарларини дадам кўп тилга

—6—

олардилар. Бир мақолаларида «Мирзо Абдулқодир Бедилнинг кўп байтлари ўз фалсафий мазмуни билан жуذا катта бир бадиий асар бўларли маънони қарароб олади» деб ёзгандилар. Дадам Бедилнинг фалсафий фикрларини мохитатини катта донишмандлик билан жуذا теран ҳис этар, ундан илҳом, маънавий озиқ олардилар. У кишининг йиларида ҳам, гап-сўзлариде, ҳазил-мутойибалариде, ўқир мушоҳадалариде мен шундай донишмандлик ҳазилларини кўргандай бўлардим.

Бедилга, устоз даҳосига дадамнинг ҳурматлари, меҳрлари шунчалик эдики, пировардида дадам у улуғ зот номини укамга қўйдилар ва ун ҳаминша Бедилноа севдилар. Дадамдан сўнг «Куллиёт Бедилни арақлаб юриб, қатлари орасидан анчагина қизқарлик газаллар, болаларнинг тўнган йиллари, муҷаллари ёзилган қозғ парчалари, ноёб расмларни топиб олди. Улар орасиде Булгановчининг хотирларидан кўчирилган бир арақ қозғ ҳам бор эди. Унда жуذا қизиқовчаннинг баёни— Лев Николаевич Толстойнинг Тулага бадедга қилган Абдул Лоҳин билан сўз-батларига таллуқли гаплар бор эди. Бу хотирлар дадамга нима учун керак бўлганини биллолмадим. Балки улуғ рус ёзувчисининг оқдй бир ўзбек кишига бўлган меҳрибончилиги, уларнинг ҳамфикрликларини яна бир ақойиб шеърининг яратилишига сабаб бўлиши керакми... ики билсин!

Бедилнинг ўша китоби зарварларини кидан бир донга қурган, кимдандир олганга ён кимгадир тақдим этилган қиниғул чқиди. Биз уни Бедилдек улуғ сиймога Фафур Гуломдан гулчамбар деб қабул қилдик.

Атоқли шоиримиз Фафур Гулом кўлаб тарақ қийпарвар хорикий мамлакатлар адиллари билан ҳам муштаҳам дўстлик алоқалари болган эди. Уларнинг кўпчилиги шоир хонадонининг азиз меҳмон болган.

СУРАТДА: Фафур Гулом ўз меҳмонларини—ҳинд адиллари Гурбаш Синг ва Навтеж Сингх билан (1961 йил).

• Буюқ Почин анъаналарига садоқат

Коммунистик меҳнат қирралари

Эртага — катта меҳнат байрами. Унга серқуёш республикамиз пойтахти меҳнатқашлари ҳам зўрғарадуд билан келмоқдалар. Тошкентликлар барча совет кишилари қатори эртага Буюқ почин анъаналарига садоқатларини, меҳнатга коммунистни муносабатларини ишда кўрсатишга бел боғлаганлар.

Граждандар уруши давом этаётган, мамлакатда очарчилик ҳукум сураётган бир паллада — 1919 йил 12 апрелда Москва — Сортирочная станцияси ишчилари ҳафли душман — Колчак устидан галабани яқинлаштириш учун ўз хоҳишлари билан ишдан кейин қолди, кеч соат санкидан арталоб соат олтигача учта паровозни ремонтдан чиқарганликлари меҳнатга коммунистик муносабатининг ёркин ифодаси бўлди. Москва — Қозон темир йўли станцияси коммунистлари 7 майда коммунистик шанабалини ўтказишга ташаббуси билан чиқдилар. Ишчиларнинг бу ватанпарварлик ташаббусидан гойи илҳомланган Владимир Ильич Ленин буни коммунизм куртаги, «Буюқ почин» деб атади.

Духиймиз буюқ шанабалида туғилган кўтараниклини чуқур тағдил этиб, коммунистик меҳнат қирраларини илмий ҳаракатларини илмий ҳаракатлар берди. Иجتимоий меҳнатнинг креплостнойлик йўсинида ташкил этилиши калтак зарби билан тутиб турилган интизом асосида қурилган эди. Иجتимоий меҳнатнинг инкантилистик йўсинида ташкил этилиши оқликка асосланган интизомга суянади. Иجتимоий меҳнатнинг коммунистик йўсинида ташкил этилиши учун биринчи қадам социализм бўлиб, у эрини ва онгли интизомга асосланади, деб кўрсатган эди у.

Ҳаёт кўртаклардан бошлангани каби коммунистик меҳнат илк кўртакни ҳам кичик,

—7—

буясам: — Нима деб айтибди,— дордим бесабрлик қилди.

— Сен яхши киз бўлар экансан, мен сени жуذا яхши қўришимни эзипти,— деб пешонамдан ўшб кўйиб кулар эдилар.

Мен дадамнинг гапларига ҳайрон қолди:

— Бу шоир ҳам сизнинг дўстингизми!— деб сўрадим.

Дадам эса:

— Ҳа, албатта, у меннинг энг яхши дўстим, устозим,— дердилар. [Бу китобини Бедил ёзганлигини, у биздан бир неча асарлар аввал яшаб, ижод этганини мен ўша килларда билмас эдим]. Дадамнинг ўйчан бўлиб қолганини кўриб, бу гап ростлигига асло шубҳа қилмасдим.

Бедилнинг китоби бир жиҳатдан ўзининг катталлиги билан, бир жиҳатдан эса ўқиб-маганимиз сабабидан бизга сеҳрли бўлиб туюларди. Дадам биор нарсадан хурсанд бўлганлариде ҳам, хафа бўлганлариде ҳам мана шу китобни ўқир эдилар. Бедилхонлик вақтларида бу улуғ шоирнинг кўпгина газалларига муҳаммас боллашар экану негидир уларни ёзиб қўймас экан. Лекин дадам машур «Соғинми» шеъринда: Тоғ отар чоғида жуذا соғиниб, Бедил ўқир эдим, чида офтоб, Лойқа тейлотлар чашмада тинди, Пой-покиза юрак бир қатра сиймоб,— деб Бедилни ҳар гап ўқинлариде қўнгиб офтобни чарқаб кеттишимни, унда кўр-тавлари иш ўриб, дилнин покизе тавиллар чулганини гўял яқрик мисраларда ифода қилганлар. «Бизнинг уйга кўнб ўтмиг, дўстларимиз» шеъринда ҳам шундай мисралар бор.

Бедил асарларини дадам кўп тилга

—8—

олардилар. Бир мақолаларида «Мирзо Абдулқодир Бедилнинг кўп байтлари ўз фалсафий мазмуни билан жуذا катта бир бадиий асар бўларли маънони қарароб олади» деб ёзгандилар. Дадам Бедилнинг фалсафий фикрларини мохитатини катта донишмандлик билан жуذا теран ҳис этар, ундан илҳом, маънавий озиқ олардилар. У кишининг йиларида ҳам, гап-сўзлариде, ҳазил-мутойибалариде, ўқир мушоҳадалариде мен шундай донишмандлик ҳазилларини кўргандай бўлардим.

Бедилга, устоз даҳосига дадамнинг ҳурматлари, меҳрлари шунчалик эдики, пировардида дадам у улуғ зот номини укамга қўйдилар ва ун ҳаминша Бедилноа севдилар. Дадамдан сўнг «Куллиёт Бедилни арақлаб юриб, қатлари орасидан анчагина қизқарлик газаллар, болаларнинг тўнган йиллари, муҷаллари ёзилган қозғ парчалари, ноёб расмларни топиб олди. Улар орасиде Булгановчининг хотирларидан кўчирилган бир арақ қозғ ҳам бор эди. Унда жуذا қизиқовчаннинг баёни— Лев Николаевич Толстойнинг Тулага бадедга қилган Абдул Лоҳин билан сўз-батларига таллуқли гаплар бор эди. Бу хотирлар дадамга нима учун керак бўлганини биллолмадим. Балки улуғ рус ёзувчисининг оқдй бир ўзбек кишига бўлган меҳрибончилиги, уларнинг ҳамфикрликларини яна бир ақойиб шеърининг яратилишига сабаб бўлиши керакми... ики билсин!

Бедилнинг ўша китоби зарварларини кидан бир донга қурган, кимдандир олганга ён кимгадир тақдим этилган қиниғул чқиди. Биз уни Бедилдек улуғ сиймога Фафур Гуломдан гулчамбар деб қабул қилдик.

—9—

буясам: — Нима деб айтибди,— дордим бесабрлик қилди.

— Сен яхши киз бўлар экансан, мен сени жуذا яхши қўришимни эзипти,— деб пешонамдан ўшб кўйиб кулар эдилар.

Мен дадамнинг гапларига ҳайрон қолди:

— Бу шоир ҳам сизнинг дўстингизми!— деб сўрадим.

Дадам эса:

— Ҳа, албатта, у меннинг энг яхши дўстим, устозим,— дердилар. [Бу китобини Бедил ёзганлигини, у биздан бир неча асарлар аввал яшаб, ижод этганини мен ўша килларда билмас эдим]. Дадамнинг ўйчан бўлиб қолганини кўриб, бу гап ростлигига асло шубҳа қилмасдим.

Бедилнинг китоби бир жиҳатдан ўзининг катталлиги билан, бир жиҳатдан эса ўқиб-маганимиз сабабидан бизга сеҳрли бўлиб туюларди. Дадам биор нарсадан хурсанд бўлганлариде ҳам, хафа бўлганлариде ҳам мана шу китобни ўқир эдилар. Бедилхонлик вақтларида бу улуғ шоирнинг кўпгина газалларига муҳаммас боллашар экану негидир уларни ёзиб қўймас экан. Лекин дадам машур «Соғинми» шеъринда: Тоғ отар чоғида жуذا соғиниб, Бедил ўқир эдим, чида офтоб, Лойқа тейлотлар чашмада тинди, Пой-покиза юрак бир қатра сиймоб,— деб Бедилни ҳар гап ўқинлариде қўнгиб офтобни чарқаб кеттишимни, унда кўр-тавлари иш ўриб, дилнин покизе тавиллар чулганини гўял яқрик мисраларда ифода қилганлар. «Бизнинг уйга кўнб ўтмиг, дўстларимиз» шеъринда ҳам шундай мисралар бор.

Бедил асарларини дадам кўп тилга

—10—

олардилар. Бир мақолаларида «Мирзо Абдулқодир Бедилнинг кўп байтлари ўз фалсафий мазмуни билан жуذا катта бир бадиий асар бўларли маънони қарароб олади» деб ёзгандилар. Дадам Бедилнинг фалсафий фикрларини мохитатини катта донишмандлик билан жуذا теран ҳис этар, ундан илҳом, маънавий озиқ олардилар. У кишининг йиларида ҳам, гап-сўзлариде, ҳазил-мутойибалариде, ўқир мушоҳадалариде мен шундай донишмандлик ҳазилларини кўргандай бўлардим.

Бедилга, устоз даҳосига дадамнинг ҳурматлари, меҳрлари шунчалик эдики, пировардида дадам у улуғ зот номини укамга қўйдилар ва ун ҳаминша Бедилноа севдилар. Дадамдан сўнг «Куллиёт Бедилни арақлаб юриб, қатлари орасидан анчагина қизқарлик газаллар, болаларнинг тўнган йиллари, муҷаллари ёзилган қозғ парчалари, ноёб расмларни топиб олди. Улар орасиде Булгановчининг хотирларидан кўчирилган бир арақ қозғ ҳам бор эди. Унда жуذا қизиқовчаннинг баёни— Лев Николаевич Толстойнинг Тулага бадедга қилган Абдул Лоҳин билан сўз-батларига таллуқли гаплар бор эди. Бу хотирлар дадамга нима учун керак бўлганини биллолмадим. Балки улуғ рус ёзувчисининг оқдй бир ўзбек кишига бўлган меҳрибончилиги, уларнинг ҳамфикрликларини яна бир ақойиб шеърининг яратилишига сабаб бўлиши керакми... ики билсин!

Бедилнинг ўша китоби зарварларини кидан бир донга қурган, кимдандир олганга ён кимгадир тақдим этилган қиниғул чқиди. Биз уни Бедилдек улуғ сиймога Фафур Гуломдан гулчамбар деб қабул қилдик.

—11—

буясам: — Нима деб айтибди,— дордим бесабрлик қилди.

— Сен яхши киз бўлар экансан, мен сени жуذا яхши қўришимни эзипти,— деб пешонамдан ўшб кўйиб кулар эдилар.

Мен дадамнинг гапларига ҳайрон қолди:

— Бу шоир ҳам сизнинг дўстингизми!— деб сўрадим.

Дадам эса:

— Ҳа, албатта, у меннинг энг яхши дўстим, устозим,— дердилар. [Бу китобини Бедил ёзганлигини, у биздан бир неча асарлар аввал яшаб, ижод этганини мен ўша килларда билмас эдим]. Дадамнинг ўйчан бўлиб қолганини кўриб, бу гап ростлигига асло шубҳа қилмасдим.

Бедилнинг китоби бир жиҳатдан ўзининг катталлиги билан, бир жиҳатдан эса ўқиб-маганимиз сабабидан бизга сеҳрли бўлиб туюларди. Дадам биор нарсадан хурсанд бўлганлариде ҳам, хафа бўлганлариде ҳам мана шу китобни ўқир эдилар. Бедилхонлик вақтларида бу улуғ шоирнинг кўпгина газалларига муҳаммас боллашар экану негидир уларни ёзиб қўймас экан. Лекин дадам машур «Соғинми» шеъринда: Тоғ отар чоғида жуذا соғиниб, Бедил ўқир эдим, чида офтоб, Лойқа тейлотлар чашмада тинди, Пой-покиза юрак бир қатра сиймоб,— деб Бедилни ҳар гап ўқинлариде қўнгиб офтобни чарқаб кеттишимни, унда кўр-тавлари иш ўриб, дилнин покизе тавиллар чулганини гўял яқрик мисраларда ифода қилганлар. «Бизнинг уйга кўнб ўтмиг, дўстларимиз» шеъринда ҳам шундай мисралар бор.

Бедил асарларини дадам кўп тилга

—12—

олардилар. Бир мақолаларида «Мирзо Абдулқодир Бедилнинг кўп байтлари ўз фалсафий мазмуни билан жуذا катта бир бадиий асар бўларли маънони қарароб олади» деб ёзгандилар. Дадам Бедилнинг фалсафий фикрларини мохитатини катта донишмандлик билан жуذا теран ҳис этар, ундан илҳом, маънавий озиқ олардилар. У кишининг йиларида ҳам, гап-сўзлариде, ҳазил-мутойибалариде, ўқир мушоҳадалариде мен шундай донишмандлик ҳазилларини кўргандай бўлардим.

Бедилга, устоз даҳосига дадамнинг ҳурматлари, меҳрлари шунчалик эдики, пировардида дадам у улуғ зот номини укамга қўйдилар ва ун ҳаминша Бедилноа севдилар. Дадамдан сўнг «Куллиёт Бедилни арақлаб юриб, қатлари орасидан анчагина қизқарлик газаллар, болаларнинг тўнган йиллари, муҷаллари ёзилган қозғ парчалари, ноёб расмларни топиб олди. Улар орасиде Булгановчининг хотирларидан кўчирилган бир арақ қозғ ҳам бор эди. Унда жуذا қизиқовчаннинг баёни— Лев Николаевич Толстойнинг Тулага бадедга қилган Абдул Лоҳин билан сўз-батларига таллуқли гаплар бор эди. Бу хотирлар дадамга нима учун керак бўлганини биллолмадим. Балки улуғ рус ёзувчисининг оқдй бир ўзбек кишига бўлган меҳрибончилиги, уларнинг ҳамфикрликларини яна бир ақойиб шеърининг яратилишига сабаб бўлиши керакми... ики билсин!

Бедилнинг ўша китоби зарварларини кидан бир донга қурган, кимдандир олганга ён кимгадир тақдим этилган қиниғул чқиди. Биз уни Бедилдек улуғ сиймога Фафур Гуломдан гулчамбар деб қабул қилдик.

—13—

буясам: — Нима деб айтибди,— дордим бесабрлик қилди.

— Сен яхши киз бўлар экансан, мен сени жуذا яхши қўришимни эзипти,— деб пешонамдан ўшб кўйиб кулар эдилар.

Мен дадамнинг гапларига ҳайрон қолди:

— Бу шоир ҳам сизнинг дўстингизми!— деб сўрадим.

Дадам эса:

— Ҳа, албатта, у меннинг энг яхши дўстим, устозим,— дердилар. [Бу китобини Бедил ёзганлигини, у биздан бир неча асарлар аввал яшаб, ижод этганини мен ўша килларда билмас эдим]. Дадамнинг ўйчан бўлиб қолганини кўриб, бу гап ростлигига асло шубҳа қилмасдим.

Бедилнинг китоби бир жиҳатдан ўзининг катталлиги билан, бир жиҳатдан эса ўқиб-маганимиз сабабидан бизга сеҳрли бўлиб туюларди. Дадам биор нарсадан хурсанд бўлганлариде ҳам, хафа бўлганлариде ҳам мана шу китобни ўқир эдилар. Бедилхонлик вақтларида бу улуғ шоирнинг кўпгина газалларига муҳаммас боллашар экану негидир уларни ёзиб қўймас экан. Лекин дадам машур «Соғинми» шеъринда: Тоғ отар чоғида жуذا соғиниб, Бедил ўқир эдим, чида офтоб, Лойқа тейлотлар чашмада тинди, Пой-покиза юрак бир қатра сиймоб,— деб Бедилни ҳар гап ўқинлариде қўнгиб офтобни чарқаб кеттишимни, унда кўр-тавлари иш ўриб, дилнин покизе тавиллар чулганини гўял яқрик мисраларда ифода қилганлар. «Бизнинг уйга кўнб ўт

